

JUKKA MIKKONEN & JARKKO S. TUUSVUORI

Itäisiä sopimuksia

Kosmopoliitti Sajamaa puhuttamassa

Tapaamme elokuussa Pieksämäen asemalla ja aterioimme vanhaan kaupungintaloon avatussa ravintolassa nimeltä Hilpeä Hospodar. Kohtaamme uudelleen syyskuussa helsinkiläisessä hipsteritapahtumassa Filosofian yö, joka järjestetään nykytaiteen museossa. Sama hahmo solahtaa Kiasmaan yhtä vaivattomasti kuin Pieksäjärven rantamaisemiin. ”Yleissivistys rapautuu, koska päätöksentekijät itse ovat yleissivistymättömiä”, hän tokaisee vaikka välttää lipunliehutusta. Filologian opiskelijasta filosofian Joensuun oppituolille edennyt Seppo Sajama tunnetaan arjen ajattelemisistaan ja yhteyksistään Itä-Euroopan *intelligentsijaan*. Paremman tutustumisen jälkeen nykyään oikeuden ydinkysymyksiin satsaava hahmo vaikuttaa yhä vain arvoituksellisemmalta.

”Kunhan pääsen eläkkeelle, saatan muuttaa pysyvästi Balkanin vuorille.” Tämä emeritus-haastattelu tehdään etuajassa: Seppo Sajaman (s. 1952) lähestyvistä eläköitymisestä ei ole varmaa tietoa kellään. Siitä ollaan jyvällä, että hänellä on ainoana suomalaisena viisaustieteilijänä tiiviit yhteydet Adrianmeren kulttuuripiiriin ja laajemmin itäiseen Keski-Eurooppaan. *niin & näin*ille Sajama kertoo, kuinka Joensuun (nyk. Itä-Suomen) yliopiston työoikeuden professori Tarmo Miettinen oli kysynyt viime vuosikymmenen lopulla hänen haluaan selvittää syrjinnän käsitettä. ”Tottahan minä halusin. Uskoin ja uskon, että juuri tällaisia tehtäviä filosofin pitää ottaa.”

Sajamalle vanhastaan tutussa Kroatiassa oltiin laatimassa työpaikkakiusaamista torjuvaa lainsäädäntöä. Hän lensi projektitutkijana naapurimaan Slovenian pääkaupunkiin Ljubljanaan ja jatkoi sieltä yhdessä kollegansa, filosofian professori Matjaž Potrčin (s. 1948) kanssa kroatialaiseen Rijekaan. ”Luettuamme junamatkalla lakiehdotusta tapasimme perillä säädöstä luonnostelevia Anti-Mobbing-yhdistyksen jäseniä. Keskustelu oli hyvin kiinnostava, mutta vielä unohtumattomampaa oli istua marraskuussa rantaravintolassa punaviiniä hörppimässä yli 15 asteen lämmössä.”

Potrčin Sajama oli kohdannut ensimmäistä kertaa 80-luvun puolivälissä. Hänen väitöksen jälkeinen tutkimuksensa Franz Brentanosta (1838–1917) ja Alexius Meinongista (1853–1920) oli haarautunut ulkomailla lähes tuntemattomaan slovenialaisklassikkoon France Veberiin (1890–1975). Se oli meno se. Yksi reissu vei papinvirkkaa Dole pri Litiji -nimisessä kylässä hoitaneen teologi-filosofin Ludvig Barteljin (1913–2006) luo:

”Veberin entinen oppilas ja ystävä Bartelj oli äärettömän ystävällinen ja vieraanvarainen mies. Tarinaa Veberistä tuli vaikka kuinka paljon, isännän saksan seuraaminen vain

Kuva: Sami Syrjämäki

tuotti hieman vaikeuksia. Sain nukkua samassa sängyssä, jossa Veber oli nukkunut kyläillessään Dolessa. Aamupalaksi tarjottiin kahvia, leipää, kinkkua, juustoa ja kivityömiehen nyrkin kokoinen kimpale pastorin itse kasvattamaa kania.”

”Vierassieluisuus potenssiin kaksi”

Tätä nykyä Sajamaa kiinnostavat ennen kaikkea sopimukset. Hän ei näe oikeusfilosofiaa ”muusta filosofiasta eristettynä alueena”. Sajama selostaa:

”Jokaisen oikeudenalan perustavimmat kysymykset ovat luonteeltaan myös filosofisia.”

”Millä tahansa puhtaan filosofiselta vaikuttavalla ongelmalla on vastine oikeusfilosofian – ellei peräti itse sisällöllisen juridiikan – puolella. Ja kääntäen: jokaisen oikeudenalan perustavimmat kysymykset ovat luonteeltaan myös filosofisia. Tai vähintäänkin niillä on filosofinen ulottuvuus, joka tulee esiin vähän pintaa raaputtamalla.”

On Sajaman ansiota, että filosofian opiskelu ja tutkiminen Joensuussa on 2002 alkaen sujunut läheisissä suhteissa lainoppiin. Nyt hän mainitsee ’syyllisyyden’ rikosoikeuden avainkäsitteenä:

”Siihen liittyvät muut käsitteet, kuten ’vastuullisuus’, ’tahallisuus’ ja ’rangaistavuus’. Jo näiden neljän käsitteen ja niiden välisten suhteiden – tai erojen – selvittämisessä olisi loputon työmaa. Itseäni kiinnostaisi vielä näiden käsitteiden historiallinen kehitys Platonista postmodernisiin ja eri maissa vallitsevien käsitysten vertailu.”

Mitä kaikkea etua kokemus ja kypsyyt antavatkaan käsitteellisissä ponnistuksissa, niihin laskettakoon valmius tarttua perusasioihin. Sajama jatkaa kontraktien oleukseen:

”Sopimusriidoissa kiistellään sopimuksen sisällöstä. Ellei kiistaa ole, ei tarvitse käräjäidäkään. Tyypillisessä tapauksessa meillä on ensinnäkin sopijapuolet A ja B, toisekseen heidän alkuperäinen yhteinen intentionsa, kolmanneksi asiakirja tai muu vastaava, josta tuo tarkoituserä tai ’aikomus samaan’ (*consensus ad idem*) käy ilmi, ja neljänneksi vielä tuomari, jonka pitää ratkaista ei-mielivaltaisesti, mikä yhteinen intentio on – vai onko sitä lainkaan.”

Yksinkertainen asetelma suorastaan tihkuu filosofista pulmallisuutta. Se tosin pitää osata nähdä. Filosofisuus

välähtää sopimusoikeuden kirjoissa esiin mutta jää tyypillisesti miettimättä. Filosofit taas eivät useinkaan huomaa pohtia asiaa, vaikka heillä olisi välineitä ja taitoja työstää aihetta. Hospodarissa kysytään, kuinka Sajama auttaisi tunnistamaan nuo ongelmat?

”Osapuolten yksityisiä intentioita voi haeskella heidän tietoisuutensa virroista, mutta missä se yhteinen aie on? Ei-missään? Asiakirjassa? Tuomarin tajunnassa? Puoliksi kummankin sopijan tietoisuudessa? Jonkun objektiivisen tarkkailijan silmissä? Eihän mikään näistä tunnu tyydyttävältä ratkaisulta sopimusoikeuden perustavaan ontologiseen ongelmaan. Ja sitä sen kuin pahentaa tieto-opillinen kysymys: miten yhteinen intentio saadaan selville? Tämähän on melkein kuin vierassieluisuuden ongelma potenssiin kaksi! Seuraavaksi saattaa perätä normatiivisesti, miksi juuri yhteinen intentio – esimerkiksi tuomarin tahtomisten tai taloudellisesti tehokkaimmin vaihtoehdon sijasta – pitää paikantaa, tuntea ja toteuttaa? Sitten voikin siirtyä metodologisiin pähkinöihin: miten mahdollisesti tarvittavien tulkintasääntöjen valinta perustellaan?”

Sajama lisää vyyhteen tulkinnan ja merkityksen luonteen ylisummaan. Toisin kuin hänen tunnetuimmista kirjoistaan *Arkipäivän filosofiaa* (1993) ja *Arkipäivän etiikka hoitotyön näkökulmasta* (1995) voisi luulla, Sajama on ennen muuta filosofisen perustutkimuksen sankareita. Hänen tapauksessaan vain paneutuminen perustavaa laatua oleviin käsitteellisiin kysymyksiin näyttää ruokineen halua ja kasvattaneen kykyä myös monesti varomattomasti ”soveltaviksi” sanottujen filosofisten ongelmien selvittämiseen. Ehkä olisi oikeimmin sanoa, että Sajama on laajan skaalan ajattelija, joka ilmentää käytännöllisimmässä töissäänkin tahtoa ja taitoa pohjimmaisten merkitysten valaisemiseen. Kysymys ’filosofiasta’ tämän

”Työllistyminen ei kiinnostanut. Se oli kapinaa isää vastaan.”

kaiken yhdentäjänä jää auki. Kun utelee, tekeekö hänen mielensä määrittellä sitä, vastaus kuuluu: ”Ei oikeastaan.”

Filologiasta filosofiaan

Sajama kasvoi keskiluokkaisessa perheessä Kouvolassa. Metsänhoitaja-isä toimi työnvälittäjänä ja talousopettaja-äiti pyöritti kotia neljästä lapsesta nuorimman kymmenvuotisuuteen asti. ”Isä oli ankaran kotikasvatuksen omalta isältään saanut säntillinen pikkuvirkamies, joka liittyi sosiaalidemokraatteihin. Ei vakaumuksesta vaan saadakseen työvoimatoimiston johtajan viran, jonka tuomiin paineisiin hän kuoli 50-vuotiaana.” Äiti oli filosofin sanoin lupsakampi tapaus, itähämäläisen ison talon tyttö, jonka suvusta ”periytyvät tietynlainen skeptinen asenne auktoriteetteja kohtaan ja kaikki vähäiset kulttuuriharrastukset”.

Koulusta saadaan sajamalainen takauma. Historiaa opetti Miss Universum Armi Kuuselan (s. 1934) ex-manageri T. Kalervo Keranto (1923–1997). Sajaman kertomana anekdootti muuttuu osaksi itäeurooppalaista huumoriperinnettä: ”Hän oli herculepoirotmaisesti huoliteltu hahmo, joka haki karttavaraostosta tiuhaan neste-mäistä inspiraatiota ja piti tapanaan laushtaa: ’Olen humanisti.’” Siinä sivussa tämä erikoismies väläytti ainakin yhdelle oppilaalleen ”analyttista ajattelumallia”.

Lukiossa pakollinen aikuiskasvatustieteen professori Urpo Harvan (1910–1994) *Suuria ajattelijoita* (1955) ei puraissut. Omin päin luettu intialaisen filosofin ja maansa presidenttinäkin 1962–1967 palvelleen poliittikon Sarvepalli Radhakrishnanin (1888–1975) yli tuhatviisisataasivuinen *Indian Philosophy* (1923) säväytti enemmän, fiktiosta puhumattakaan: etenkin ”puolalainen, tšekkiläinen ja jugoslavalainen kirjallisuus kiinnosti”. Vaikuttavana muistona Sajama nostaa esiin

60-luvun kesälomamatkavierailun Barcelonan Picasso-museossa. Nytemmin hän kuuntelee mielellään klasista musiikkia työnteon ohessa.

Poliittinen herätys kymnaasi-ässä oli vahva. Sajama ihaili ”melkein kaikkia kolmannen maailman vapaustaistelijoita, joista iso osa on sittemmin paljastunut julmiksi tyranneiksi”. Kun lukiossa tehtiin taksvärkkiä Mosambikin vapautusrintaman hyväksi, ”demari-isäni paheksui toimintaa ’maan laillista hallitusta vastaan’. Tuo hallitus istui 60-luvulla Lissabonissa, diktaattori Salazarin tiukassa valvonnassa.” Varsovan liiton tankkien vyöryttyä Prahaan elokuussa 1968 Sajama vieroittui aktivismista: hän ei osallistunut opiskelijana poliittisiin rientoihin.

Syksyllä 1971 hän pääsi Turun kauppa- ja kauppakorkeakouluun. Ekonomiopinnot vaihtuivat pian romaaniseen filologiaan, kunnes ranskan pänttäys loppui Dijonin kesäkurssiin 1973. Jo keväällä Sajama oli alkanut opiskella Turun yliopistossa teoreettista ja käytännöllistä filosofiaa. Niitä täydentäneistä lingvistiikasta ja fonetiikasta sai pohjaa romaanisten kielten käyttöön: ranskan lisäksi Sajama lukee yhä sujuvasti espanjaa ja portugalia sekä hieman kiikkerämmin romaniaa paraikaa italiaansakin verestellen. Säilyi myös uteliaisuus kieleen yleensä.

Opiskelutovereista Sajama mainitsee Manu J. Vuorion, Eerik Lagerspetzin, Olli Koistisen ja Simo Vihjosen. ”Työllistyminen ei kiinnostanut. Se oli kapinaa isää vastaan: hän olisi halunnut lakkauttaa kaiken paitsi opettajan ammattiin johtavan humanistisen korkeakoulutuksen.” Luennoista Fred Karlssonin (s. 1946) johdatus kielitieteeseen ja Kalevi Wiikin (1932–2015) suomen kielen transformaatiogrammatiikkakurssi painuivat mieleen. Vaikuttavin oli Matti Juntusen fenomenologian kurssi, ”vaikken ymmärtänyt siitä läheskään kaikkea”. Sajama lisää: ”Se sai aikaan sen, että minusta tuli jonkin sortin fenomenologi.”

”Kävin viikonloppumatkalla Mariborissa ja ostin sloveenin sanakirjan.”

Filosofialla oli opiskeluaikoina vain yksi kunnan haastaja. Sajama on aina ollut äitinsä perua niin haka ruuanlaitossa, että se on toistuvasti houkutelut myös ammattina.

”Suurin saavutukseni oli pitaleivän kehittäminen turkulaiselle Woti-Kebabille. Tukholmalainen pitakeisari hermostui ja tuli katsomaan ’kilpailijaa’... Haaveenani oli myös joskus perustaa Suomeen balkanilainen ruokapaikka. Ei sen puoleen, ainakaan sloveenin ja kroaatit eivät nykyisin pidä tuosta b-nimityksestä ollenkaan.”

Tutkijaksi ja opettajaksi

Teoreettisen filosofian proseminaarissa 1974 Sajama esitelmöi Michel Foucault’n (1926–1984) kirjasta *Les mots et les choses* (1966)¹. ”Olisi mukava lukea tuo teos uudestaan – ja tällä kertaa vähän paremmalla ymmärryksellä!” *Pro gradu* syntyi 1977 subjektin ja predikaatin asymmetriasta viitepisteinään Gottlob Frege (1848–1925) ja P. F. Strawson (1919–1926). ”Jäi muistikuva, että se oli hyvä, koska siitä tuli muistaakseni *eximia*. Kun yritin käyttää sitä yhtenä lähteenä ’Nykyajan filosofiaa’ -kurssilla 90-luvun alussa, huomasin kauhukseni, että se sopii paremmin saunan sytykkeeksi.”

Käytännöllisen filosofian sivugradu Baruch Spinozasta (1632–1677) tarkastettiin 1979. Aihetta Sajama ei ole hylkinyt myöhemminkään: maaliskuussa 2016 hän piti Puolan Poznanissa konferenssiesitelmän mielipiteenvapaudesta spinozalaisittain. Spinozasta hän puhui myös Kiasman Filosofian yössä². Ensimmäiseksi opetustehtäväksi osui etiikan peruskurssi 1980. Lisensiaatintyönsä Sajama teki 1981 teon teoriasta ja tahdon ja teon suhteesta. Hän ehti lähteä Turusta Kuopioon koti-isäksi, kunnes dissertaattorahoitus järjestyi. Sajama pui mielteen ja arvostelman eroa intentionaalisuuden ja voluntaarisuuden kehyksissä vastaväittäjänään yhdysvaltalainen

epistemologi, Cornellin professori Carl Ginet (s. 1932).³

”Hyvä kysymys!” hän kajauttaa tiedusteluun tutkijaksi ryhtymisen kirkastumisesta. ”Jatko-opiskelija ei vielä ole tutkija”, Sajama puoltaa filosofien piirissä edelleen käypää kantaa, mutta hän lisää soveltavansa sitä vain itseensä. Väitöksen jäljiltä oli Akatemian rahoitusta vielä pari kuukaudeksi. Niinpä Sajama jäi laitokselle apurahatutkijaksi. Hän ryhtyi 1984 hoitamaan käytännöllisen filosofian assistentin virkaa, missä tehtävässä vierähtikin viisi ja puoli vuotta. Sitten Sajama lähti syksyllä 1989 apulaisprofessoriksi Joensuuhun. Virka vaihtui 1998 professuuriksi vailla toimenkuvan muutosta. Seuraa *punchline*:

”Nämä [assistentin ja (apulais)professorin] virat olivat opetusvirkoja, joten olen vasta suunnittelemassa tutkijaksi ryhtymistä.”

Nuori tohtori iskeytyi assistenttuurinsa ohessa fenomenologian syntyäikojen peruskysymyksiin. Päätuloksena oli yhdessä nykyään uskontotieteen professorina Turussa vaikuttavan Matti Kamppisen (s. 1961) kanssa laadittu *A Historical Introduction to Phenomenology* (1987). ”Opiskeluaikani 1973–1983 filosofian professuureissa oli melkoista liikettä.” Lauri Routila (s. 1934), Sven Krohn (1903–1999), Erkka Maula (1935–2013) ja Timo Airaksinen (s. 1947) vuorottelivat, kunnes oppituleista käytännölliselle asettui Juhani Pietarinen (s. 1936) ja teoreettiselle Risto Hilpinen (s. 1943). Assistentteina, lehtoreina ja tuntiopettajina vaikuttivat Lauri Mehtonen (s. 1945) ja Matti Juntunen (1941–1979) sekä Risto Maula, Arto Siitonen, fonologiasta 1979 väitellyt B.-O. Qvarnström ja taideilmaisusta teoreettisen filosofian gradunsa 1980 laatinut ja Feto-opetuksen kehittäjänä sittemmin elämänuran tehnyt Marita Airakorpi. ”Ei kai sen myllyn jälkeen voi olla muuta kuin analyttinen fenomenologi?” Sajama kysyy retorisesti. Ajatusviivan mittaisen taon

perään kuullaan: ”Tai Turussa fenomenologi, Tampereella analyttikko.”

Sajama muistelee lämpimästi 80-luvun puolivälin turkulaista filosofista ilmapiiriä⁴. ”Hieno yhteisö! Antti Koura taisi mennä pankkialalle [taskussaan matematiikan gradu vm.-83 ja teoreettisen filosofian lisuri vm.-86]. Jari Talja oli Suomen puolustusvoimien pääballistikko [ja pääesikunnan teknillisen tarkastusosaston päällikkö väiteltään 1984 toimintateoriasta]. Näitten kanssa siellä kinattiin sitten.” Erikoinen tapaus oli jo eläkkeellä olleen Krohnin kutsuminen professuuria hoitamaan 70-luvun puolitiessä. ”Hän oli hyvin ystävällinen kaikille. Minut Krohnin ’spiritualismi’ jätti kuitenkin kylmäksi.”

Sajama on julkaissut huomattavilla foorumeilla esimerkiksi deontisesta logiikasta. Mutta hän alleviivaa mieluummin opetuksen vaatimaa ”itseopiskelua”. Täysimittaiset etiikan, yhteiskuntafilosofian, filosofiaan johdattamisen, filosofisten metodien, fenomenologian, kieli-, oikeus- ja uskonnonfilosofian, estetiikan, islamilaisen filosofian, argumentaation, logiikan sekä oikeudellisen päättelyn ja todistamisen kurssit edellyttivät suurten kokonaisuuksien haltuunottoa. Se oli pois omien papereiden värkkäämisestä. Luentosarjojen materiaaleista Sajama on verkkojulkaisutkin osan. ”Yksi projekti voisi olla, että yrittäisin niiden pohjalta tehdä jotain.”

Itävallasta Sloveniaan

Väitöskirjaansa Sajama ei vieläkään pysty lehteilemään. ”En voi käsittää, miksi Brentano tuntui niin kiinnostavalta aikoinaan.” Hän kuvailee urakkaa:

”Kyllä siinä eksegeettinen puolikin oli aina mukana, jos sillä tarkoitetaan alkutekstien valittujen kohtien merkityksen perinpohjaista selvittämistä ikään kuin itseisarvona. Ja jos pitäydään näissä teologien termeissä, niin dogmatiikka – kaikkien valitun kirjoittajan esittämien näkemysten järjestäminen rationaaliseen muotoon – ei varsinaisesti kiinnostanut. Niin mahdottomia oppeja varsinkin Meinongilla on.”

Jälkikatsannossa huhkinta lupasi uusia mielekkyyksiä. Sajama lähti 1984 ja 1986 Graziin, jossa brentanolaismeinongilaista arvoteoriaa selvittelevä kesävaihtostipendiaatti sai työskennellä rauhassa.

”Hullu suomalainen istui 30 asteen helteessä laitoskirjastossa lukemassa Meinongia, jota alkuasukkaatkaan eivät ymmärtäneet! Löysin hyllystä Veberin *Etikan* (1923). En ymmärtänyt sen sloveenista mitään, mutta kaavioista tajusin, että hän oli kirjoittanut asiasta, joka minua kiinnosti erityisesti: Meinongin *Unterlassungsgesetzistä* eli tekemättäjämislaista. Löytöni innostamana kävin viikonloppumatkalla [noin 80 kilometrin päässä] Mariborissa Slovenian puolella. Ostin sloveenin oppikirjan ja sanakirjan.”

Seuraavaa vierailua isännöikin Grazissa 1981 väitellyt (ja 1991 professoriksi nimitetty) itävaltalaisfilosofi Wolfgang L. Gombocz (s. 1946). Hänen isänsä äidinkieli on sloveeni: ”Gombocz Junior oli kiinnostunut kaikesta slove-

nialaisesta.” Hän tutustutti Sajaman Barteljiin ja esitteli toisenkin Veberin oppilaan, psykologi-teologi Anton Trstenjakin (1906–1996), Ljubljanan yliopiston jumausopin professorin.

”Hän kertoi vuolaasti yksityiskohtia Veberin elämästä. Kaikki tapaamani ihmiset olivat niin vilpittömän innostuneita Veberistä, että tilasin hänen ainoan saatavissa olevan saksankielisen kirjansa heti kotona Grazissa. Ja ostin Ljubljanasta juuri 1985 uudestaan julkaistun *Estetikan* (1925). Gombocz lupasi, että jos arvostelen sen *Grazer philosophische Studienin*, hän järjestää minulle kutsun pääpuhujaksi arvovaltaiseen kansainväliseen konferenssiin syksyllä 1986.”

Tällaista tilaisuutta ei jätetä käyttämättä. Sajama kutsuttiin marraskuussa slovenialaiseen Gornja Radgonan kaupunkiin, Itävallan ja murtuilemaan alkaneen Jugoslavian rajalle. ”Balkanin Berliiniin” toiseen puolikkaaseen, Radkersburgiin, pääsi jo tuolloin paljon helpommin kuin DDR:stä länteen. Isoin nimi tuli Berkeleysta: mielen ja kielen tutkimuksen maailmantähti, yhdysvaltalainen UCLA-professori Donald Davidson (1917–2003). ”Urani huippu, ehkä”, kuittaa Sajama. Hän muisti käyttäneensä lisurissaankin Davidsonin klassikkoartikkelia ”Actions, Reasons, and Causes” (1963). Mutta nyt painoi muu:

”Olin lukenut Veberin kirjan huolellisesti ja osoitin hänen teoriansa vaikeudet. Suututin suuren osan sloveeneista, jotka olivat jo täyttä vauhtia tekemässä minustakin kansallisanarkia. Varsinainen heeros oli tietysti Veber, jonka kuva oli kuulemma päästä koristamaan jotain pikkuseteliäkin, kun Slovenia itsenäistyi 1991 ja otti käyttöönsä tolarinsa. Viestini oli aika tyyli: ei Veberissä ole mitään sellaista, mitä ei olisi Meinongissa, ja molemmat kirjoittavat kulmikkaasti ja toistavat ikävästi itseään. Veberkin tekee erään erottelun kolmeen kertaan vain käyttäen joka kerta eri termejä.”

Paikalla oli myös Davidsonin assistentti, sittemmin kognitioteoreetikkona mainetta niittänyt amerikkalaisfilosofi Ernest Lepore (s. 1950). Tätä huvitti suomalaisvieraan esitys, jossa Slovenian kotijumalan ”teoriasta ei jäänyt mitään jäljelle”. Sajama kertoo Trstenjakin puolustaneen Veberia ja moittineen kriitikkoa siitä, ettei tämä ollut lukenut Veberin pääteosta *Vprasanje stvarnostia* (1939) eli ”Todellisuuskysymystä”. Moitittu vastasi, että ”olen kyllä lukenut Veberin itse kirjoittaman 40-sivuisen saksankielisen tiivistelmän ja etsinyt sen perusteella 450-sivuisesta kirjasta vastauksia kysymyksiini, mutta en ole löytänyt niitä. Trstenjak vakuutti, että vastaukset saa, kun jaksaa lukea koko kirjan. En jaksanut.” Harva kesti tuhoisan teknistä Davidsoniakaan: Sajama houkutteli kroatialaiset ja monet muutkin lähivälikään virkistäytymään. Kun seurueelle auliisti tarjoillut Lepore pohdiskeli myöhemmin Sajaman kanssa, missä Suomi sijaitisi, jos se satuisi olemaan välimerellinen maa, vastaus oli oikea: ”Sloveniassa tietysti.” Eivät Sajamankaan välit katkenneet:

”Olen käynyt parissa kokouksessa Sloveniassa puhumassa Veberin estetiikasta. Ja monta kertaa uudemmassa kiinnostukseni kohteesta sopimusten tulkinnasta. Marraskuussa menen sinne taas oikeusteoreetikoiden kokoukseen kahden joensuulaiskollegan, Maija Aalto-Heinilän ja Niko Soinisen, kanssa.”

”Vahva oikeudellinen kytkentä”

Uutena kasvona 90-luvun alun Savo-Karjalassa Sajama kiersi ahkerasti puhetilaisuuksissa. ”Joensuussa järjestettyyn terveydenhoitoalan kokoukseen haluttiin puheenvuoro tieteenfilosofiasta. Pidin sen. Uusia kutsuja tuli, ja lopulta minua pyydettiin kirjoittamaan kirja aiheesta.” Sajama teki tunnetut arkiilosofiakirjansa, mutta kertoo *n & n*:lle, ettei koskaan mieltänyt itseään hoidon tai muutenkaan päivittäisen (työ)elämän spesialistiksi.

”En ole mikään ammattietiikan ekspertti. *Arkipäivän etiikkaa* laajentaa ja syventää teoksen *Arkipäivän filosofiaa* etiikka-jaksoa. Prinsipismi eli periaate-etiikka – moneen eri periaatteeseen perustuva etiikka – askarrutti erityisesti. Oivalsin asian, jolla oli vaikutuksia myöhempään harrastustoimintaani: ei ole olennaista, onko normijärjestelmässä yksi vai kaksi vai viisi normia. Mikä tahansa ’etiikka’ voidaan ilmaista monella eri tavalla.”

Joensuun akateemisissa rakenteissa oli vahva pitoisuus vanhoja DDR-kytkentöjä ja kaaderihenkeä. Nuorimmat opiskelijat taas kaipaivat susirajallekin postmoderneja tuulahduksia. Kumpiinkaan odotuksiin Sajama ei vastannut. Hän keskittyi perustyöhön ja oppiaineen edellytysten turvaamiseen:

”Kun tulin Joensuuhun, filosofia oli sijoitettu yhteiskuntapolitiikan laitokselle. Älkää kysykö miksi. Olin filosofian yksikön ainoa työntekijä. Nimike oli apulaisprofessori, mutta työnkuva muistutti enemmän matka-assistenttia: huolehdin filosofian yleis- ja perusopinnoista sekä Joensuussa että Kuopiossa.”

Pari vuotta myöhemmin remmiin tuli assistentiksi Panu Turunen. Häntä seurasivat vuorollaan Mikko Yrjönsuuri, Timo Kaitaro ja Matias Murole. Lopulta lehtoraatiksi muutettuun virkaan valittiin Maija Aalto-Heinilä. Apulaisprofessuuria kävi lisäksi hoitamassa 00-luvulla Petter Korkman. Työtä haittasi aluksi hankaus hallinnon kanssa, mistä Sajama ei ole vielä valmis julkisesti puhumaan. Tilanne parani vasta, kun oppiaine sai etsiä itselleen uuden sijoituspaikan yliopistolta. ”Historiaa, teologiaa ja tilastotiedettä harkittiin, kunnes oikeustiede osoittautui parhaaksi vaihtoehdoksi. Yhteistyöhalukkuutemme auttoi: tarjosimme esimerkiksi oikeusfilosofian ja metodologian opetusta. Filosofia siirtyi 2002 oikeustieteiden laitokselle.” Osa ylioppilaista ei riemastunut. Sajama kokeili argumenttiaan, jonka mukaan filosofiset ongelmat ovat käännettävissä juridisiksi ja päinvastoin:

”Punnittiin yhdessä, voisiko työn aiheen muotoilla niin, että se kelpaisi juristeillekin. Missä on se filosofinen kysymys, johon ei saisi sitä? Jos on vaikkapa kiinnostunut etiikasta, niin ei tarvitse kuin abstraktiotasoa nostaa. Vapaudet ja oikeudet ovat valtiosääntöoikeuden peruskysymyksiä. Kysymykset teon intentionaalisuudesta – ja mielen intentionaalisuudesta – yhtyvät rikos-, vahingonkorvaus- ja sopimusoikeuteen.”

Tuttu slovenialaisfilosofi Vojko Strahovnik (s. 1978) kertoi vastanneensa filosofian säästötoimiin Ljubljanassa alkamalla opettaa roomalaista oikeutta uudessa yksityisessä yliopistossa. Tuo kulttuuriperintö vain ei enää kuulu meillä juristien perusravintoon: ”Yleissivistys rapautuu.” Sajama jatkaa, ettei elämä juridiikan helmassakaan ole ollut ”pelkkää ruusuilla tanssimista”. Eikä professuuri University of Eastern Finlandissa ole tällä tietoa edes jatkumassa: ”Filosofian loppu pääaineena on edessä ensi kesänä. Heinäkuu 2017 on viimeisten gradujen ehdoton takaraja.”

Synkeä tulevaisuuskuva ei leikkaa siipiä Sajaman filosofisilta tutkimuksilta lain ja oikeuden pohjakäsitteistä. Hän on mennyt niitä kohti käytännön hankkeiden kautta: ”Kaikki yhteistyökuvioni ovat sattumalta syntyneitä.” Sajama on kooperoinut esimerkiksi metsätieteilijä Olli Saastamoisen kanssa ja ohjannut alan töitä:

”Joensuussa on tutkittu paljon ympäristöoikeutta. David [Gritten] oli tekemässä väitöskirjaa, johon tarvittiin teoria-luku. Oli todella kiinnostavaa kirjoittaa porukalla artikkelia, joka oli kompromissi tekijöidensä näkemysistä. David ja minä suhtauduimme kysymykseen utilitaristisesti, kun taas Olli oli vakaumuksellinen kantilainen, joka halusi nähdä etiikassa jotain enemmän kuin hyötylaskelmia. Juttua on luettu ahkerasti metsäetikoiden piirissä.”

Viime vuosikymmenellä Sajama ruotikin luontoeettisyyksiä. Hän tilasi oikeustieteiden laitoksen johtajan Tapio Määtän kanssa käymiensä keskustelujen innoittamana Britanniaa kirjan ympäristöoikeuden filosofiasta perusteista. Yksi kiperyys nousi yli muiden:

”Luonnon itseisarvo on lähtökohta, mutta ei ole yritetty selvittää, mitä se on. En halua vähentää luonnonsuojelua vaan parantaa sen perustelua. Onhan viitattu sellaisiin kummallisuuksiin kuin G. E. Mooren intuitionistiseen arvoteoriaan? Se on ihan huuhaata, mutta luontofilosofeille se kelpaa auktoriteettina.”

Sajama käväisi Berliinissä esitelmöimässä itseisarvosta. ”Paperini sanoma oli yksinkertainen: hyvää asiaa, luonnon suojelua, ei pidä pilata huonoilla argumenteilla. Vihreät ajattelijat karsastivat teesiäni.” Sajama ei pohdikaan liiemmin vastakaikuja: ”Jos tähtää hyvään vastaanottoon, seuraa muoteja.”

Vaikea on summata ”vastakarvaan ajattelemisen” kokonaisuutta. Semminkään kun Sajama ei intoudu pu-

humaan elämäntyöstään: ”Tärkeimmät julkaisut ovat vielä työpöydällä tai ideoina päässä.” Hän paljastaa silti kutkuttavasti, että Spinozan *Tractatus theologico-politicus* saattaisi saada hänestä suomentajan. Ennen kaikkea houkuttaa sopimustulkinnan ongelmakimppu. Vasta muutama juttu on kirjoitettu, mutta aineistoa on suorastaan ylenpalttisesti⁵. ”Luulen, että minulla on maan paras – tai ainakin laajin – aihetta käsittelevä kirjasto.” Filosofius velvoittaa:

”Minun täytyy yrittää muodostaa sellainen kokonaisnäkemys aiheesta, joka ei ole sidoksissa vain yhden maan tai yhden kielialueen kirjallisuuteen. Jos olisin platonisti, sanoisin, etten tutki minkään maan sopimustulkintaa, vaan sopimustulkinnan ideaa.”

Harmi kyllä, oman *opus magnumin* tiellä on vielä kaikenlaista muuta hanketta. Professorin maininnat Friedrich Carl von Savignyn (1779–1861) ’tulkintakaanoneiden’ yhteyksistä Tuomas Akvinolaisen (1225–1274) *Summa theologiaen interpretatio*-esitykseen ja näistä avaimina ’tulkittamisen’ ymmärtämiseen ovat yhtä herkkäisiä kuin pieksämäkeläinen pitopöytä⁶.

Vimma etsiä syvimpiin syntyihin yhdistyy Sajamaalta luontevasti käyvään oman ajan seuraamiseen ja osallistumiseenkin. Hän esimerkiksi allekirjoitti 2007 vetoimuksen luonnontilaisten metsien hakkuukiellon puolesta ja syyskuussa 2015 avoimen kirjeen EU:lle pakolaisten ihmisoikeuksista. Kysymykseen filosofian tai filosofisen ajattelutaidon näkyvyydestä suomalaisessa julkisuudessa hän murahtaa kuitenkin tunnusomaisesti: ”Julkinen sana päättää itse, mitä se julkaisee. Ei sitä voi pakottaa.” Ehkä hieman yllättäen Sajama puhkeaa kehumaan koululaitoksen edistymistä:

”Uusi ’ilmiöoppimisen’ suuntaus olisi loistava mahdollisuus filosofeille lisätä kuuluvuuttaan, sillä mitä muuta filosofia on kuin tutkimaan oppimista? *Suurien ajattelijoiden* ulkoluvulla ei ole mitään tekemistä oikean filosofian kanssa. Ja filosofiaa voi oppia koulussa muiltakin kuin filosofian opettajilta. Kauppakorkeassa kirjanpidon opettaja esitti itse asian lyhyesti ja selvästi, minkä jälkeen hän siirtyi filosofoimaan. Häneltä kuulin ensi kertaa muun muassa Wittgensteinin ajatuksesta, että vasemman käden hansikkaasta saa oikeaan käteen sopivan kääntämällä sen ympäri neliulotteisessa avaruudessa. Filosofian kipinä jäi kytemään.”

Olkaamme välieurooppalaisia

Sajama selittää kolme 80-luvun Romanian-vaihtostipendiaattiturneetaan sanaparilla ”yleinen Itä-Eurooppaintressi”. Siihen pyyteeseen yhdistyi romaanisten kielten harrastus tai etu. Salaisen poliisin silmissä suomalaisvieras oli harmiton tapaus, jolle kuitenkin riitti enimmäkseen kohteliasta huomiota. Todellisuus maassa vain oli ”niin surkea ja ihmiset niin ystävällisiä”, ettei Sajama katsonut voivansa jatkaa tutustumistaan Ceaușescun valtakuntaan.

Mureneva Jugoslavia jäi suosikkimaaksi. Sajama sanoo ”mielessä käyneen”, astuako kroaattien ja muslimien riviin, kun serbinationalismi kävi sotaiseksi 90-luvulla.

”Sitä ei uskonut mahdolliseksi”, hän huokaa. Sarajevon piiritys 1992–1996 tuntuu edelleen epätodelliselta. Kokemukset interrailaajan helposta rajanylityksestä Koillis-Italiaan ja Jugoslavian dinaarien kelpaamisesta maksuvälineeksi jopa Rooman Stazione Terminillä taikka hilpeästä juoksusta Mur-joen sillan yli Radgonasta Radkersburgiin Davidson-kokouksen toisen päivän istuntoon eivät enää sopineetkaan tarinaan yhdentyvästä mutta aseisiin tarttuneesta Euroopasta.

Käsite ’itäblokki’ peittää reaalisosialististen maiden erityisyydet. Myös sanat ”Keski-” ja ”Itä-Eurooppa” niputtavat epätydyttävästi. Joensuussa tutkijana 2013–2015 vierailleen puolalaisen lakitohtorin Daniel Bunikowskin (s. 1980) kanssa Sajama on hellinyt ajatusta Väli-Euroopasta, *Zwischeneuropasta*. Puolileikkillisessä mutta EU:n rakoilukehityksessä hetkittäin turhankin todelliselta tuntuvassa ajatuskokeessa on ammennettu Puolan johtajana maailmansotien välisenä aikana toimineen Józef Piłsudskin (1867–1935) ideasta *Międzymorzeksi* tai *Intermariumiksi* eli 1500–1700-lukujen Puola-Liettuan laajennetuksi jälleensyntymäksi: valtioliitoksi Jäämereltä Välimerelle. Se ulottuisi Suomesta aina Italian, Balkanin ja Kreikan eteläkärkiin saakka. Professorille ajatus maittaa, ”kunhan liitto olisi muutakin kuin laajennettu puolalais-romanialainen uniioni”.

Sajama on päässyt niin tutkijana kuin turistinakin elämään tämän eurooppalaisen välivyöhykkeen todellisuuksia ja kuvitelmiä. Ei kai sen myllyn jälkeen voi olla muuta kuin korpikosmopoliitti.

Viitteet

- 1 Ks. Foucault 1966.
- 2 Ks. raportti filosofiatapahtumasta tämän lehden sivulta xx.
- 3 Ks. Sajama 1983.
- 4 Vrt. välttämätön – ja hauska – biografinen lähde Sajama 2010.
- 5 Ks. erit. Sajama 2016a.
- 6 Vrt. Sajama 2016b ja Kiasman samanniminen esitys sekä tulossa oleva antologia-artikkeli ”*Lex et lux* in Aquinas”.

Kirjallisuus

- Foucault, Michel, *Sanat ja asiat* (Les mots et le choses, 1966). Suom. Mika Määttänen. Gaudeamus, Helsinki 2010.
- Sajama, Seppo, Sopimusten tulkinnasta. Teoksessa *E pluribus unum. Scripta in honorem Erik Lagerspetz sexa gesimum annum complentis*. Toim. Marko Ahteensuu. Turun yliopisto, Turku 2016, 183–199. (2016a)
- Sajama, Seppo, Spinozan tulkintaoppi. Teoksessa *De natura rerum – Scripta in honorem professoris Olli Koistinen sexagesimum annum complentis*. Toim. Hemmo Laiho & Arto Repo. Turun yliopisto, Turku 2016, 111–125. (2016b)
- Sajama, Seppo, Miten ajauin filosofian tohtoriksi. Teoksessa *Miten meistä tuli filosofian tohtoreita?* Toim. Markku Roinila. SFY, Helsinki 2010, 89–92.
- Sajama, Seppo, *Idea, Judgement and Will. Essays on the Theory of Judgement*. Väit. Turun yliopisto, Turku 1983.